

■ Rettssaken mot Vidkun Quisling i 1945 er i høst utførlig beskrevet i Hans Fredrik Dahls nye bok. ■ En av Quislings fem vakter var den da 23 år gamle Milorg-mannen Reidar Smith. Siden 1955 har han bodd i Kristiansand.

■ I dette intervjuet forteller Smith om dramatiske krigsopplevelser og om hvordan Quislings siste dager artet seg.

Storsabotøren ble Quislings vakt

Han rettet seg opp og kom imot oss med snippen og stippet i hånden, det var jo løssnipper den gang, og en gammel grå filthatt på hodet. Så vandret han sammen med oss til politibilen som ventet i bakgården i Møllergata 19. Klokken var 08.45 og Quisling var på vei til sin nye celle i tårnet på Akershus. Den ble hans siste faste oppholdssted og soverom inntil han ble henrettet ved skyting 24. oktober 1945, sier Reidar Smith fra Kristiansand som var en av Quislings fem vakter under rettssaken.

Reidar Smith er i dag 70 år gammel og pensjonert salgsdisponent. Han er opprinnelig fra Bærum, men kom til Kristiansand i 1955. Under krigen var han i Milorg, ble rekruttert tidlig på året i 1943, 21 år gammel. I 1944 ble han tatt ut til Per Røeds 10-års eliteleir, og i boken «en ukjent sabotør», som Røed skrev i 1988, er han nevnt en rekke ganger, blant annet i forbindelse med en nattlig sabotasjeaksjon mot et tysk bensinlager på Vestheim skole i Oslo i begynnelsen av september 1944. En

vaktpost fikk mistanke at noe var galt mens de arbeidet med sprengladning. Da tyskeren var tre-fire meter unna, hadde ikke Røed annet å gjøre enn å skyte. Røeds pistol klikket, Smith følte tyskeren med sin stengun, så var det bare å komme seg unna. Men Reidar Smith var blitt truffet av fire 9 mm-skudd fra den tyske vaktpostens maskinpistol, alle var kjettår, og fordi nervesystemet nærmest var satt ut av funksjon kjente han ikke smertene med en gang. Men plutselig merket han noe som lugget i nakken. Han kjente etter og stakk fingeren inn i et kulehull og kjente at klærne på overkroppen var søkkvåte av blod. Da ble han redd og skjønte at han måtte ha hjelp for å redde livet.

Reidar Smith fra Kristiansand – storsabotør under krigen og en av Quislings vakter under rettssaken.

Slik så Smith ut like etter krigen.

de bare noen papirlapper han hadde notert noen stikkord på. Innholdet og kronologien hadde han i hodet. Klokken 14.40 fredag 7. september var han ferdig.

– Hva med de omstridte «medisinske eksperimenter» som historikeren Hans Fredrik Dahl nevner i sin siste bok om Quisling?

– Jeg var til stede på Rikshospitalets nevrologiske avdeling, jeg var også til stede da overlege Jon Leikvam hadde samtalen med Quisling i lunsjrommet fredag 7. september mellom kl. 13.00 og kl. 13.30. Samtalen mellom Quisling og Leikvam var i 10-15 minutter. Hva samtalen dreide seg om, husker jeg ikke, men jeg husker godt at Quisling, uten tvang og press, gav sitt samtykke til en undersøkelse på Rikshospitalet. Og på netthinnen har jeg et klart bilde av hvordan Quislings ansiktsuttrykk forandret seg under samtale. I begynnelsen var han svært alvorlig, men etter hvert lystet ansiktet hans opp, nærmest i stor lettelse. Jeg vet ikke hvorfor.

– Hva skjedde så?

– Klokken 13.30 førte vi Quisling tilbake til rettssalen hvor han avsluttet sin forsvarstale. Da rettsmøtet ble hevet kl. 14.40 kjørte vi ham til Rikshospitalet, til nevrokirurgisk avdeling.

– Hva skjedde der?

Etter mange vidervedig-
heter klarte han å ta seg
fram til sin tante Frieda i
Hattfjordegate. På veien dit
gravde han ned maskinpisto-
len i en hage, den ble for-
tung å bære. Tanten fikk
ham til en pålitelig lege i na-
bolaget. Det viste seg at han
var blitt truffet fire steder, i
håndledd, i albu, nakke og
hals. Skuddet gjennom hal-
sen hadde så vidt unngått
strupehodet. Etter tre ukers
opphold i dr. Per E. Gjert-
sens kjeller var sårene
grodd. Han fikk ingen men
av dem.

Glemmer aldri

Slik står det omtrent å lese i
ken til Røed. Nå er altså
idar Smith pensjonist, og
net er 46 år siden redselnat-
ten i september 1944. Han
har unngått psykiske sen-
virkninger som mange andre
krigsveteraner plages av.
Men han glemmer aldri ly-
den av tyskernes hæljern
ot asfalten.

– Enkelte netter våkner jeg
av den lyden, sier han.

– Men da krigen var slutt
og Quisling skulle for retten
ble du plukket ut som en av
de fem som var Quislings
vakter under rettssaken?

– Ja, og første gang vakt-
styrken var i aksjon var son-
dag 19. august 1945. Quisling
skulle overføres fra Møller-
gata 19 til Akershus Lands-
fengsel.

– Hvordan artet det seg?

– Det skulle kanskje være
en gledens dag. Vi øynet jo
slutten på skurken blant alle
skurker, det personifiserte
symbol på en landsforræder
i verdensmålestokk. Jeg fylte
forresten 23 år den sønd-
agen. Det var en barket gjeng
vaktstyrken bestod av, men
stemningen var ikke full av
hev. Den var meget beher-

sket til tross for at vi endelig
skulle få se den mannen i øy-
nene som hadde gjort livet så
utrygt for så mange nord-
menn.

– Hvordan føltes det?

– Seiersgleden var i hvert
fall ikke til stede hos noen av
oss da celledøren ble åpnet
og vi så Quisling står der.

Jeg husker at han stod for-
verbøyd over brisken mens
han plukket opp noen små-
ting og gjorde seg klar for av-
marsj. Ansiktet var meget al-
vorlig. Han virket sliten.

Han var blitt tynn. Klærne
var romslige. Skjorten var
uten snipp. Vi brukte jo løss-
nipper den gang. Så rettet
han seg opp, kom mot oss
med snippen og slipset i hån-
den og en gammel, grå fil-
thatt på hodet. Hatten hadde

sikkert sett bedre dager.

– Og dagen etter begynte
rettssaken?

– Ja. Det var mandag 20.
august 1945, og hele det nor-
ske folk gikk og dirret. Retts-
salen var i den gamle Frimu-
rerlogen på Grev Wedels
plass, og så vidt jeg husker
ble retten satt klokken 10 og
varte til kl. 15-16. Jeg hadde
ikke vaktjeneste hver dag,
vi delte på det, men jeg var
blant annet til stede under
hele Quislings forsvarstale.
Det var dagene 6. og 7. no-
vember, og de dagene og den
talen husker jeg.

– Hvorfor det?

– Jeg husker den, ikke på
grunn av innholdet, men på
grunn av Quislings styrke i
en så alvorlig og avgjørende
fase av livet. Storparten av

det norske folk ventet jo lo-
vens strengeste straff. Quis-
ling var nok klar over det.
Han røste seg, begynte sto-
trende og beveget. Jeg satt
nærmest Quisling og kunne
følge meget godt med i hva
han foretok seg. De første
svake og bevegede ordene
ble etterfulgt av en tåre på
kinnet. Men så ranket han
seg og viste hvilken kapasit-
et han var, både i mennes-
kelig styrke og evne til ver-
balt forsvar. I åtte timer og ti
minutter stod han og holdt
sin siste tale, bare med noen
små notater til støtte. Det er
ikke riktig at han hadde had-
de et stort, ferdigskrevet ma-
nuskrift. Jeg så ikke at han
hadde manuskript, uansett
hva enkelte historikere i et-
tert tid måtte påstå. Han had-

– Vaktstyrken på fire
mann var til stede under he-
le undersøkelsen. Jeg husker
at Quisling satt med ryggen
mot meg. Han hadde bar
overkropp. Så ble det ført en
nål inn i ryggraden hans og
det ble tappet en væske. Vi
fikk forklart at det var rygg-
margspørve. Undersøkelsen
gikk greit, men tok så på
Quisling at han måtte legges
på bære da vi skulle ta ham
med tilbake til Akershus.
Det ble rekvirert en sykebil,
og jeg og en annen fra vakt-
styrken gikk i forveien for å
rydde vei til bilen. Alle oppe-
gående pasienter hadde hørt
at Quisling var på sykehu-
set, så en skulle tro det var
folkemøte på Youngstorvet.

Bitterhet og harme

– Hvordan var stemningen?
– Det var et brus av bitter-
het og harme. Fem års okku-
pasjon med lidelser, sult og
tvang, fengsling og terror
bølget gjennom mengden. Vi
var i uniform og tungt be-
væpnet, og vår instruks var
klar. Quisling skulle beskyt-
tes med alle midler. Folke-
mengden besinnet seg, men
det haglet med ukvemsord.
Til slutt fikk vi buksert bå-
ren med Quisling inn i syke-
bilen og kjørte til Akershus.
Der bad vi ham stå opp. Så
gikk han selv opp trappene
til tårnet. Den var så smal og
steil at det knapt var plass til
en i bredden. Det var siste
gang jeg så Quisling. Man-
dag 10. september klokken
14.00 ble han dømt til døden.
Jeg var ikke til stede under
domsavgivelsen. 24. oktober
ble han skutt.

Tekst: ARILD BORGEN

Vidkun Quisling fotografert under rettssaken i 1945.

NTB-ARKIV